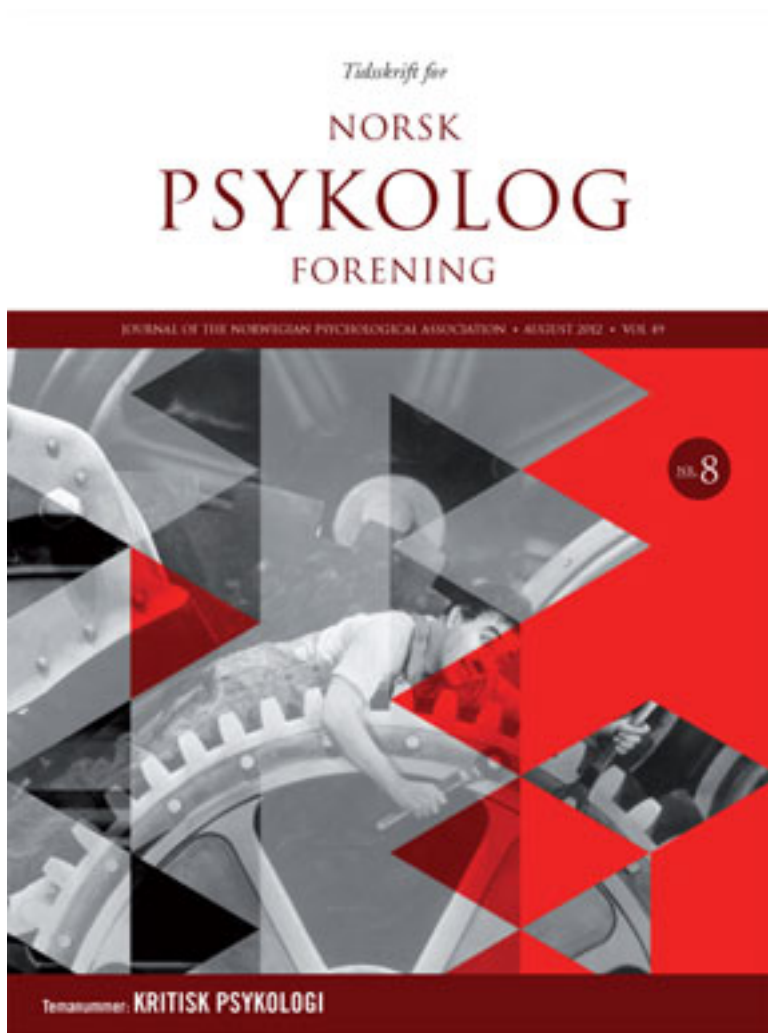

Oppklaring om kritisk psykologi

Ole Jacob Madsen

professor i kultur- og samfunnspsykologi, Psykologisk institutt, UiO

Torgeir Hillestad retter i novemberutgaven en bredside mot temanummeret om kritisk psykologi. Som gjesteredaktør vil jeg her prøve å oppklare de sentrale punktene i kritikken.

AUGUSTUTGAVEN: Temanummer om kritisk psykologi.

DEBATT: KRITISK PSYKOLOGI

Om sosiale og psykologiske fenomener

Et hovedpoeng for Hillestad er at perspektiv som legger til grunn at psykologiske fenomen også er sosiale fenomen, er et kategorimistak. Det kan virke som om Hillestad forstår kritisk psykologi dit hen

at den hiver barnet ut med badevannet, det vil si at det unikt individualpsykologiske forsvinner helt opp i det sosiale. Marxistiske utsagn som «Individet er en abstraksjon» spøker i bakgrunnen. Det er dog ingen grunn til å frykte dette.

Kritisk psykologi er mer interessert i anvendelsen av psykologi, enn av psykologi som et selvstendig kunnskapsområde

I mitt bidrag refererte jeg til det nyetablerte forskningsfeltet «Psychosocial Studies », der Stephen Frosh (2003: 27) drøfter hovedutfordringen slik:

Psychology is so heavily embedded in a vision making the individual primary, and there are such apparently good ethical, moral and scientific reasons for seeing things this way, that rethinking it not just to 'take account of' the social but to see the social as what constructs the personal, without losing sight of the 'realness' of that personal domain, is a vastly difficult task.

Det unikt menneskelige blir altså ikke borte, og perspektivet gjør heller ikke det enkelte individs unike genetiske, biologiske og intrapsykiske sammensetning overflødig. Om Hillestad derimot mener at «det sosiale» ikke har noen plass i psykologi overhodet, forholder det seg jo slik at vektleggingen av «det sosiale» ikke er særegent for kritisk psykologi, men deles av størsteparten av mainstream psykologi. Det finnes endatil et felt i dag som kalles Social Neuropsychology. Derfor er det Hillestad, som med sitt eiendommelig syn på det sosiale og psykologiske som klart adskilt, som er pålagt bevisbyrden her.

Om konsekvensialisme

Et annet ankepunkt hos Hillestad er at flere av bidragene i temanummeret ikke forholder seg til psykologi som vitenskap i seg selv, men interesserer seg mer for dens bruk.

Dette kommer rett og slett av at kritisk psykologi er mer interessert i anvendelsen av psykologi enn av psykologi som et selvstendig kunnskapsområde. Begrunnelsen for det er at det er i anvendelsen av psykologi ute i samfunnet den både kan komme mest til sin nytte, og gjøre mest skade. Enkelte kritiske psykologer går faktisk så langt som til å hevde at det ikke lenger gir mening å snakke om psykologi som sådan, men at psykologi ikke er noe annet enn bruken av den. I sin siste bok *Psychologisation in Times of Globalisation* hevder Jan De Vos (2012) at psykologi simpelthen er psykologisering, altså summen av dens effekter på samfunnet. Tendensen er altså utpreget anti-essensialistisk.

Det betyr likevel ikke at kritiske psykologer ikke arbeider med psykologifagets tradisjonelle grunnjenstander, slik Hillestad hevder. De fleste kritiske psykologer internasjonalt har som regel startet som mainstream psykologer innenfor ulike områder av psykologi, og når de blir kritiske psykologer, slutter de heller ikke med det, men fortsetter som regel med å utvikle kritiske perspektiv på det forskningsområdet de kjenner. Innenfor utviklingspsykologi finnes det for eksempel en etter hvert lang kritisk tradisjon fra 1980-tallet, med psykologer som Valerie Walkerdine og Erica Burman som ledende skikkelser.

Om samfunnskritikk

Hillestad mener videre at min og andre kritiske psykologers ståsted er lite annet enn forkledd politisk overbevisning, som vi forsøker å presse på andre.

Når jeg argumenterer her, så har det dog ingenting med min politiske overbevisning å gjøre. Jeg trekker veksler på et sosialfilosofisk og sosialpsykologisk tenkesett som er vitenskapelig fundert. Når Hillestad hevder at en kritisk oppfatning av samfunnet ikke har noe med psykologi som vitenskap å gjøre, kan det virke som om han er ukjent med Jürgen Habermas (1968) sitt klassiske verk *Erkjennelse og interesse*, der han redegjør for hvordan menneskelig kunnskapsproduksjon kan inndeles ut fra ulike interesser: de naturvitenskapelige vitenskapene som har en teknisk interesse (prediksjon), den humanvitenskapelige vitenskap som har en praktisk interesse (fortolkning) og den samfunnsvitenskapelige vitenskap som har en emansipatorisk interesse (kritikk og frigjøring).

Psykologi rommer alle disse interessene. Nå er det i psykologi rett nok en kontinuerlig kamp mellom disse ulike vitenskapelige tradisjonene fra forskningsressurser til anerkjennelse, og det finnes utvilsomt forskere fra de andre leirene som helst hadde sett at kritisk psykologi pakket ned sakene sine, og vice versa. Men å hevde at den emansipatoriske og kritiske interessen er direkte uforenlig med psykologi som vitenskap per se, som Hillestad gjør, er intet annet enn historieløst. Og det er en grov neglisjering av store deler av samfunnsvitenskapene.

Om normativitet

Videre hevder Hillestad at synet på psykologi som en normativ vitenskap er feilaktig og selvmotsigende. Svend Brinkmann (2011: 3) har et diametralt motsatt syn i boken *Psychology as a Moral Science: Perspectives on Normativity*: «Morality is not like butter on psychological bread, but rather like the flour that goes into making any psychological bread in the first place».

Brinkmann hevder at når vi snakker om psykologiske fenomen, i motsetning til fysiske fenomen, så snakker vi om noe som eksisterer i normative og ikke kausale forbindelser. Psykologi må forholde seg til menneskelige intensjoner, fortolkninger og handlinger som moralske og kulturelle fenomen, hvis ikke forlater vi psykologiens verden. Andre, som Fathali M. Moghaddam (2012), sier at vi trenger både psykologi som kausal vitenskap og som normativ vitenskap, men at en fruktbar sameksistens lar vente på seg på grunn av den utbredte, men feilaktige oppfatningen at psykologisk forskning må gi kausale forklaringer for å kunne være en vitenskap.

Kontrovers

Spørsmålene jeg har vært innom her, dreier seg grunnleggende om hva slags psykologi vi vil ha, og det vil alltid være et kontroversielt spørsmål, gitt forskjellige interesser og perspektiv som konkurrerer.

Hillestad må derfor gjerne være uenig i verdsettingen av kritisk psykologi. Det ville imidlertid være en fordel om han sluttet å opptre som om det fantes en rettmessig psykologi og entydige definisjonskriterier for hva som faller innenfor og utenfor psykologifaget, og til slutt gjorde rede for hvilken posisjon og retning han selv representerer. Inntil videre fremstår hans «logiske» opprydningsarbeid som lite annet enn privat tankesurr som Tidsskriftets lesere godt kunne ha vært spart for.

ole.madsen@svt.uib.no